

Rudolf Hauschka

ANTICKÉ NÁZORY NA PODSTATU HMOTY

Mávame všeobecne sklon k tomu, že názory starých národov na podstatu hmoty považujeme za nevyspelé a detinské. Často bývame veľmi hrdí na to, že sme sa v našej kultúre a v našich poznatkoch dostali tak ďaleko za hranice bývalého vedenia. Ak však tieto staré kultúry skutočne vážne študujeme, nakoľko sa ešte zachovali dokumenty v podobe budov, skulptúr a spisov, úžasne nad bohatstvom múdrosti a zručnosti, ktoré sú ich základom.

Egyptské chrámy a pyramídy napr. dokladajú - ak ponecháme stranou ich nespornú umeleckú výšku - taký stupeň matematických a technických schopností, že sa nám musí zdať neveriteľné, že by niečo také vytvoril primitívny a detinský národ. V týchto budovách nachádzame piliere, stĺpy vytesané z pevných žulových kvádrov vážiacich až 30 ton. Manipulácia alebo dokonca transport takých obrovských blokov žuly by v dnešnej inžinierskej vede so všetkým jej technickým vybavením predstavoval problémy. Je však veľmi prekvapivou skutočnosťou, že žula sa v susedstve pyramíd a tamojších chrámov vôbec nevyskytuje. Najbližšie nálezisko je u Asuánu, asi 1000 km proti prúdu Nílu. Predstava, že žulové kvádre boli napriek tomu na túto veľkú vzdialenosť transportované, musí byť pre človeka hlbokým otrasom. Budeme skrátka musieť uznať, že Egyptania vlastnili schopnosti, ktoré sme dnes už stratili.

Čím ďalej sa budeme obzerať do histórie národov, tým viac budeme nachádzať svedectvo o výkonoch, ktoré očividne nemajú v našej súčasnej dobe obdobu. Iný príklad tohto faktu nám ponúkajú Veľkonočné ostrovy (v Tichom oceáne): na týchto ostrovoch nájdeme obrie sochy z jedného kusu kameňa, ktorý je opäť iného druhu ako hornina, na ktorej sochy stoja. Tieto kolosy, ktoré majú váhu až 6 ton, museli byť teda dopravené z kameňolomov v odľahlej časti jedného z ostrovov. Tieto sochy navyše dokazujú mimoriadne vyvinutý zmysel pre statiku; u mnohých z nich by sa totiž poloha ťažiska, na ktorú musí dávať pozor každý sochár, nedala našimi dnešnými metódami lepšie spočítať. Musíme si pritom uvedomiť, že tieto sochy pochádzajú z pravekej doby, zrejme z dilúvia. Predstavujú preto zrejme prvé dokumenty ľudskej činnosti.

Nemali by sme teda revidovať svoju vieru, že ľudstvo sa v každom smere vyvíjalo z primitívneho stavu podobného možno zvieraciemu až k výšinám našej súčasnej vedeckej epochy? Vari je tak nerozumné predpokladať, že tieto staré národy boli v spojení so silami, ktoré sme neskôr stratili a ktoré až teraz začíname opäť prebádať silou svojho rozumu? Máme vskutku všetky dôvody predpokladať, že praľudstvo žilo v iných stavoch vedomia a bolo do značnej miery nesené vesmírnymi mocnosťami, a že múdrosť a sila jeho činov ďaleko presahuje naše súčasné myslenie. Môžeme tak prísť na to, že ľudstvo počas vývoja nielenže získalo niečo, čo dnes označujeme ako silu myslenia, ale že sme aj niečo stratili, niečo, čo bolo oným starým národom vlastné.

Nemôžeme inak než predpokladať, že obyvatelia Zeme, ktorí tu žili po poslednej veľkej katastrofe označovanej čiastočne ako potopa a sčasti ako doba ľadová, sa nachádzali v stave vedomia, ktorý bol úplne odlišný od dnešného. Títo ľudia nemali žiadne intelektuálne schopnosti, namiesto toho však vlastnili silu vnímania v nadhmotnom svete, ktorá je nám dnes nevedomá. Je to doba, ktorú musíme zasadiť do obdobia ešte pred spísaním véd, kedy praáriji z kolísky národov v horách vnútornej Ázie priniesli prvé kultúrne impulzy do kraja, ktorý je dnes Indiou. Vtedy bol nadzmyslový svet so svojimi bytosťami prežívaný natoľko reálne, ako dnes prežívame svoje fyzické prostredie. Rýdzo duchovná, božská sféra mala v

sebe všetku realnosť, zatiaľ čo Zem so svojou prírodou bola pociťovaná ako nereálna. Bola to "Mája", ilúzia, najmenej cenný stupeň Stvorenia. Ázia ako fyzické územie bola takpovediac najnižším nebom. Títo starí Indovia nemohli mať tiež žiadne sebavedomie v tom zmysle, ako ho máme my dnes. Cítili sa oveľa skôr spojení s božstvom, prežívali sa ako nástroj, ktorým pulzuje božský dych. Stopu týchto časov nachádzame vo Védach, aj keď boli, rovnako ako iné mytologické tradície (Edda, Kalevala), spísané až oveľa neskôr. Starí Indovia tak nemali potuchy o osobnej slobode, to znamená, že neboli schopní dospievať k podstatným rozhodnutiam na základe vlastného úsudku. Mali skôr pocit, že sú nesení a prenikaní duchovnými mocnosťami. Nielen ich myšlienky, ktoré môžeme podľa dnešnej povahy duše označiť za "snové", ale aj ich činy boli výrazom božských síl.

Neskoršie kultúrne epochy boli určované prebúdajúcim sa záujmom o Zem a prírodu, ktoré človeka obklopovali. Pozvoľna a po krokoch dochádzalo k zostupu do hmoty. V perzskej epoche tak napríklad začalo obrábanie krajiny v rámci prvých zárodkov poľnohospodárstva. Zarathuštra, za ktorým sa celá epocha obzerá ako za učiteľom, naučil svoj národ pestovať plodiny, ktoré sú dodnes najdôležitejšími kultúrnymi rastlinami. Zend Avestu môžeme považovať za praučebnicu poľnohospodárstva. Čím viac však rástol záujem o pozemské veci, tým menší bol kontakt s duchovným svetom, hoci bol vtedy na dnešné pomery veľmi silný, určujúci a podstatný pre všetko pozemské konanie.

V ďalšom kultúrnom období to bolo len veľmi málo vyvolených osobností, ako boli egyptskí kňazi a kráľi, ktoré ešte boli schopní vnímať božskú múdrosť a uskutočňovať ju na Zemi. Tieto schopnosti u nich boli zachovávané usmerňovaním pôrodu, starostlivou výchovou a pomocou určitých cvičení v duchovných školách.

Tento vývoj neskôr pokračoval v gréckej kultúre. Stále viac sa kalilo zrenie ľudí - dokonca aj u "zasvätených" v mysterijných školách.

Dnes sme všetok kontakt s nadmyslovým svetom stratili. Jediné, čo nám z neho zostalo, je matná spomienka, ktorá našla podobu v rôznych náboženských dokumentoch, v mýtoch a povestiach, rozprávkach a snoch. S čím sa dnes tu a tam môžeme stretnúť u primitívnych národov ako s druhou tvárou apod, je posledný dohasínajúci pozostatok kedysi veľkolepého nazerania do duchovných súvislostí za zmyslovým zdaním. Avšak tieto schopnosti sú dnes už atavismy a v tejto podobe už nezodpovedajú našej dobe.

Ohliadnutie za týmto veľkolepým procesom ukazuje, že božské sily, ktoré k človeku skôr pristupovali zvonku z duchovného kozmu a ktorými sa samozrejme riadil, boli premenené na schopnosti, ktoré sa rozvíjali v samotnom ľudskom vnútri a s ktorými človek musí teraz zaobchádzať na základe vlastného úsudku. Vyvinuli sme silu myslenia, sebavedomie, osobnú duchovnú slobodu a zaplatili sme za to stratou božskej múdrosti, ktorú ľudia v skorších dobách, jasnovidne zreli.

Stopy tohto vývoja môžeme nachádzať, kam sa len pozrieme. Sociálny poriadok a spoločenstvá vo vnútri národov, ich vzájomné vzťahy, či už navonok alebo dovnútra, boli dané bezprostredným vnímaním vôle duchovného vedenia a jeho prikázaní. Starý Ind alebo ešte aj starý Peržan prijímal božskú vôľu a počúval. Chaldejskí kňazi aj kňazi prvých období Egypta čítali vôľu božstvá vo hviezdach a všetky oblasti ľudského spolužitia boli podľa toho akoby samozrejme usporiadané. Ešte v čase historického rozkvetu Grécka bolo možné jasnozrivo vnímať, ako Erínye či Fúrie prenasledovali toho, kto sa previnil neposlušnosťou voči božskej vôli. Dnes už Erínye nevidíme, v prsiach však cítime zlé svedomie, ak urobíme niečo proti svojmu vnútornému presvedčeniu. Keď dnes čítame Homéra a nájdeme v ňom opis toho, ako Pallas Athéna pris túpi zozadu k Achilleovi a našepkáva mu, čo má urobiť, a ako aj ostatní Gréci prijímajú pokyny od bohov, neubránime sa pocitu, že trójska vojna bola vojnou bohov, bojom duchovných mocností, ktorý ľudia iba vykonávali na Zemi, takmer ako bábk.

V makrokozme existujú diferencované sily, odpradáva prežívané ako postavy jednotlivých bohov, sily, pôsobiace za starých čias na ľudí a skrze ne, boli počas vývoja akoby vtiahnuté a prijaté do vnútra duše. Miesto aby pôsobili ako doteraz zvonka, stali sa vlastnou aktivitou človeka. Tento prechod sa v jednotlivých oblastiach Zeme odohrával iste v rôznych dobách. V gréckej kultúre je obzvlášť viditeľný. Platóna môžeme zrejme považovať za posledného zasvätenca antiky, ktorý svoje myšlienky ešte prežíval ako reálny duchovný vnem. Napríklad pojem harmónie sfér pre neho nebol ničím abstraktným a nemal ani predstavovať porovnanie s pozemskými zákonitosťami. Pre neho to bola reálna duchovná hudba. Svet sa pre neho vyvíjal takpovediac zhora dole, z duchovných stavov do hmotného.

Táto skutočnosť sa tiež ako kvintesencia zrkadlí v mýtoch stvorenia všetkých národov. Nie je úlohou týchto riadkov bližšie ich popisovať. Dôležitá je tu len myšlienka, že tento názor postupného zahusťovania našiel nakoniec cestu aj do gréckej filozofie. Tento vývojový proces zostupujúci z jemnejších stupňov (oheň, svetlo, vzduch) bol chápaný ako rozvíjanie božských kvalít v hmote a bol prežívaný vo veľkolepých obrazoch. Už Platón však musel pociťovať, že staré formy stvárnenia už nestačia, a jeho žiak Aristoteles bol skutočne prvým, kto túto starú imaginatívnu múdrosť, ktorá sa tiež v jeho dobe zachovala už len v zlomkoch, dokázal previesť do logických myšlienok. Také je pozadie Aristotelovho učenia a najmä jeho nauky o živloch.

Ak budeme tieto veci študovať v duchovno-historickej súvislosti, pochopíme, že ak hovorí Aristoteles o vzduchu, nemá na mysli len to, čo dnes obvykle, označujeme za zmes kyslíka, dusíka a ďalších plynov. Jeho pojem bol oveľa obsiahlejší. Zahŕňal všetko, čo ako sily pôsobilo vo vzdušnom, plynnom živle. Ak hovoril o vode, nebolo tým myslené H₂O dnešnej chémie, ale celý tretí stupeň zhutnenia, totiž všetko kvapalné v najobsiahlejšom zmysle slova a všetky chemické sily tu pôsobiace. Oheň, vzduch, voda a zem boli veľké etapy na ceste zrodu hmoty.

Toto, aby sme tak povedali plnokrvné nazeranie muselo byť v priebehu nasledujúcich 2000 rokov, súbežne s osamostatňovaním myslenia a odpútávaním poznania o kozmických súvislostiach, stále viac abstrahované. Zostali naše skupenstvá, myslené čisto fyzikálne, pričom oheň už dokonca nie je ako taký ani uznávaný. Svet kvalít a aktivít spojených so živlami sa musel najprv ponoriť, aby sa intelekt mohol školiť len na zmyslovom vnímaní. Aristotelovo učenie zostalo na dlho, až do stredoveku, základom vedy, jeho pojmy však boli stále bezpodstatnejšie a materiálnejšie. To bolo nutné pre vzdelanie myslenia, ktoré by ovládalo mŕtvu hmotu; toto myslenie skutočne dosiahlo v našej dobe vysokého vrcholu. Vedľa tohto všeobecného smeru vývoja tu však bolo ako tenká niť poznanie o tajomstvách prírody, ktoré doteraz počítalo so silami, ktorým sa inak v onú dobu už nepripisoval žiadny význam. Týmto zvyškom poznania je pravá alchymia.

To, čo zvyčajne alchýmiou rozumieme, dáva len veľmi chudičkový a zle chápaný obraz naozajstných pomerov. Väčšinou sa domnievame, že alchymisti boli šarlatáni, nevzdelanci za ťaženie všetkými poverami a usilujúci predovšetkým o premenu kovov na zlato. Takí šarlatáni a diletanti vtedy a najmä v neskorších dobách samozrejme tiež existovali a ich zlá povest' tak bola niekedy oprávnená. Avšak praví alchymisti ako Basilius Valentinus, Agrippa Netesheimský, Raimundus zo Sabundy a iste aj Paracelsus ukazujú svetové, žiariace poznanie, ktoré možno považovať za poslednú iskierku starej múdrosti. Aby sme spoznali, čím bola pravá alchymia skutočne, k tomu musíme podstúpiť veľmi intenzívne a tiež intímne štúdium. Pritom musíme vziať do úvahy v každom prípade to, že ozajstné mienky bývali v alchymistických spisoch väčšinou zámerne zahalené a že je často najprv potrebné nájsť kľúč, aby bolo možné rozlúštiť zmysel slov. Dnes je táto múdrosť, ktorá zahŕňala kozmos, Zem i človeka a ktoré nie je pochovaná zasa až tak dlhú dobu, takmer úplne zabudnutá.

Rovnako ako bola aristotelovská múdrosť kryštalizáciou starého jasnovidného zrenia, kryštalizovalo pre alchymistu pôsobenie prírodnej duchovnosti v chemických a fyzikálnych

fenoménoch, ktoré im ukazoval experiment. Ich pokusy boli otázkami kladenými bohyni Natura a odpoveď bola prijímaná s pokorou. Alchymisti iste nemali jednotlivé poznatky o chemickej štruktúre substancií, ako ich máme dnes, zato však spoznávali substanciu začlenenú do všetkých pozemských a mimozemských síl, ktoré pôsobili pri jej vzniku. Dnes sa s obľubou domnievame, že naša moderná chémia má korene v starej alchémii a že sa vyvinula z oných starých primitívnych myšlienok. Tak to však nie je. Alchémia bola doznievaním slávneho vývoja minulosti. Preto bola, predovšetkým v závere svojej existencie, preniknutá množstvom dekadencie a šarlatánstva. Moderná chémia je naproti tomu novým prvkom v prúde cesty za poznaním.